

ФАЛШИВИ НОВИНИ И ПОЛИТИКИ ЗА ДЕЦАТА

ЕЛЕОНОРА ЛИЛОВА

Държавна агенция за закрила на детето

eleonora.lilova@sacp.government.bg>

FALSE NEWS AND CHILD POLICIES

ELEONORA LILOVA

State Agency for Child Protection

Abstract

Information wars have been waged since times immemorial, and fake news is part of it. However, for the issue of “fake news” to become so topical, that is due to the global decline in the trust in democratic institutions in a context of missing public dialogue. The way forward is to look for and develop new social technologies at a modern technological level, using the increased information opportunities to win support for the necessary social reforms, in particular in the area of child policies.

Keywords: fake news, distrust in institutions, lack of authority, public dialogue, child rights, deinstitutionalization, early childhood development, justice for children

*Предизвикателството не е просто да изкореним
лошата информация, която виждаме сега, но по-
важното е да инвестираме в нови и по-добри
начини за свързване на хората с по-добра
информация и по-здравословен дебат в бъдеще.*

Чарлз Бекет

Определението „фалшиви новини“ се употребява в доста широк обхват и включва както случайно допуснати фактологични грешки в дадена информация, така и изкуствено преувеличаване заради сензацията, и най-вече съзнателно подаване на напълно невярна информация с цел да се манипулират хората да предприемат някакви действия [Палашев и др., 2017].

В днешно време основният източник на невярна информация е интернет. Същевременно, той е и най-големият резервоар на информация в света. Всеки интернет потребител може да създава информация, да бъде автор на дадена публикация и да създава новини. От една страна, това е много обогатяващо, защото различни специалисти могат да споделят опит, много научни трудове са достъпни и не на последно място, могат да бъдат намерени и сравнени множество различни гледни точки по дадена тема. Това може да бъде колкото обогатяващо и полезно, толкова и заблуждаващо и в някои случаи дори опасно.

През април 2019 г. Центърът за развитие на медиите публикува резултати от проведено проучване на медийната грамотност на 642 ученици между 15 и 19 години, проведено в 10 училища в страната. Според проучването над 50% от младежите влизат в мрежата повече от 10 пъти на ден. 26% се информират от социалните мрежи, а 1/3 не могат да преценят кое е фалшива новина [Петрова, 2019].

През март 2019 г. г-жа Мария Габриел, в качеството си на еврокомисар по цифрова икономика и цифрово общество заявява, че според изследване 75% от младите хора между 15 и 24 години не разпознават фалшивите новини [Габриел, 2019].

За да спрат нарастващото влияние на фалшивите новини, страни като Германия, Малайзия, Франция, Русия, Сингапур и др. предприеха законодателни мерки срещу създаването и разпространението на умишлено невярна информация. Организации за защита на свободата на словото и правата на човека обаче са загрижени, че законовата забрана на фалшиви новини може да се използва като [инструмент за ограничаване на свободата на словото](#) [Schetzer, 2019].

Във всички времена са водени информационни войни (тъй като информацията е предпоставка за възникването на всяко едно намерение), а фалшивите новини са част от тях. За да стане обаче толкова актуална темата „фалшиви новини“, причина е голямото отчуждение между управляващи и управлявани – без значение дали става дума за България, САЩ или Европейския съюз. Симптомите на този разрыв са недоверието в демократичните институции, липсата на авторитети и кризата на самата институция „авторитет“, както и недоверието в елита и съмнение в самото му съществуване [Gurri, 2018].

Наблюдава се глобален процес, до голяма степен облагодетелстван от развитието

на мобилните комуникации и интернета, който разрушава старите връзки. Вече няма вертикални връзки, няма местни и професионални общности. Създадох се хоризонтални връзки, което довежда до ерозия на традиционните информационни потоци – напр. вестниците, някога безспорен авторитет. Сега доминира хоризонталната информация в която няма авторитети; има хиляди „приятели“, но виртуални.

Всичко това има много плюсове. Безспорно се облекчава достъпът до информация, което е благо; увеличава се възможността за общуване между хората, увеличава се възможността за самообразование – имаш достъп до всичко. Проблемът е, че при липсата на авторитети и ориентири, тези възможности парадоксално водят до атомизация на обществото и ограничаване на възможностите за диалог в автентичния смисъл на думата. Общуването сега е обмен на монолози, различните групи по интереси не водят до диалог.

Винаги има някаква истина, цялата проблематика с фалшивите новини е в резултат на това, че истината е приватизирана. Няма търсене на обща истина, а всяка частна истина може да обяви другите за фалшиви новини. В социалната сфера обаче истината се ражда в диалог, спор, в търсене на компромис – там няма постулиране, има обмен на аргументи, итерация, задължително усъвършенстване и дори ревизия на изходните гледни точки.

Предоставяните от новите технологии възможности очертават един нов риск, че понякога малки групи, антисистемно ориентирани или просто деструктивни – престъпни групировки, терористи, леви или десни радикали, лайфстайл или религиозни фундаменталисти и т.н. много по-бързо се научават да се възползват от новите възможности отколкото системните фактори, които по дефиниция са по-консервативни. Решението не е в посоката налагане на забрани и ограничения, а системните фактори да открият, че и техните възможности и ресурси нарастват много повече с напредването на технологиите и техните възможности за въздействие, комуникиране и предоставяне на информация съвсем не са намалели.

Безспорно, без бума на технологиите нямаше да се ускори сегашния бум на консерватизма, идеи за регулиране на интернет пространството, бунт срещу технологиите достигаш до прекалена крайност в различните области. Това е реакция, но не е изход.

С интернет по-лесно се водят информационни войни. Изходът е, на новото технологично равнище да се търсят и разработят нови социални технологии и обществото да намери сили за противодействие, да се възстанови това цивилизационно постижение, диалогът. Той е в основата на всичко, включително и важен инструмент против фалшивите новини. Една част от учените си вършат работата, резултат от която е технологичния прогрес, но други, от социалните науки, създаващи социалните технологии – не; социалният „софтуер“ изостава от развитието на социалния „хардуер“.

Безспорно политиките спрямо децата се превръщат в едно специфично бойно поле, където си дават битка новите технологии, в чиято среда децата ще се социализират (те са от XXI век), държавни политики и администрация (формирани главно през XX век), и където активни участници са хора уплашени от новите предизвикателства, до голяма степен декласирани, частичен продукт от изпадналото в криза образование; поколение, което се социализира в епохата на нашия преход, белязана с криза в образованието (голяма част с дипломи но без образование) и криза на семействата. Нерядко хора, които нямат семейства и деца, антисистемни елементи, неинтегрирани и атомизирани, се оказват най-активни в публичното пространство.

Какво може да се направи? Активна страна във възстановяване на диалога трябва да бъдат управляващите. Те имат ресурс – институционален и медиен. Активни могат да бъдат и все още запазилите си възможността на участници в един диалог представители на експертните среди, професионалисти в широк смисъл на думата, включително учени и неправителствени организации. В частност, неправителственият сектор в сферата на децата е един от най-развитите, който предоставя услуги, не само застъпничество; там работят психолози, педагози, дефектолози и др., като най-вече се занимават с деца в риск. Чрез обществени обсъждания, нетривиални информационни кампании, които провокират диалог, убеждаване на широката публика, спечелване на съюзници, привличане на нови съюзници, може да се осигури необходимата обществена подкрепа. Необходимостта от такъв диалог с широко гражданско участие беше ясно демонстрирана от неуспеха с предложението през 2011 г. проект на Закон за детето, за който Комитетът по правата на детето на ООН изрази съжаление, че не е приет поради липсата на обществена подкрепа [Комитет по правата на детето, 2016].

Обществото и сега има възможността и капацитета да реализира разумните

политики с информираност, диалог, убеждение и подкрепа, особено ако има убеденост че това, което се търси да бъде постигнато, е от обществен интерес. Поради демографската ситуация в страната, децата са малко, а те са бъдещето на страната. На тези малко деца е грехота да не им се осигури нормално детство и шанс за бъдещето. В далеч по-трудни, бедни и с по-малък ресурс времена (две трети от XX век) една неколкократно катастрофирала България е създавала условия да осигури възможности и грижи за повече деца (като дял от населението); разбира се – не само държавата полага грижи, а и загрижени семейства, родове, учители, всички хора, които са част от живота и средата на децата.

Не само в България, а в света се наблюдава определен асинхрон между икономическия бум и просперитет и кризата на ценностите, страха от новите предизвикателства, загубата на авторитет, атомизацията на обществото, кризата на местните общности, на семейството. Дали ще се намери скоро нова хармония между духовното, човешкото и технологията? Най-вероятно ще се намери. Разбира се, междуременно всички ние сме изложени на известни рискове. Но в природата, когато една популация е в рискова ситуация, има чисто природни инстинкти – най-много се защитават малките. Доколкото в самата си природа сме социални, първата грижа е да се осигурят добри шансове за децата, защото те са най-уязвими.

От тази гледна точка няма нищо по-непротиворечащо на човешкия морал и на природата от това правата на детето да са висши, да се поставят интересите на детето над всичко. Когато няма отговорно родителство се търси най-добрия заместител – роднини, приемно семейство, а ако това не помага, тогава институции от семеен тип, но по този начин детето остава в общността.

Една от най-успешните национални политики в областта на правата на детето е деинституционализацията, т.е. намаляването на броя с тенденция за пълно извеждане на децата от специализирани институции (домовете за лишени от родителски грижи деца, за деца с физически увреждания, и за медико-социални грижи за деца) и тяхното отглеждане с грижа в семейна или близка до семейната среда. През 2010 г. е приета Национална стратегия за деинституционализация, предвиждаща закриване на съществуващите институции за деца в рамките на 15 години. Тогава децата в специализирани институции са общо 7587, а днес са намалели повече от десетократно и

се очаква се процесът да приключи предсрочно догодина [Министерски съвет, 2010].

Заслужава да бъде споменат напредъкът и в области като предучилищното образование и неговото значение за ранното детско развитие; намалената детска смъртност; приобщаващо образование на деца с увреждания в общообразователните училища; намаляване броя на отпадащите ученици и др.

Между предизвикателствата пред политиките за децата у нас са приемането на единен нормативен акт, който да регламентира в цялост отношението към децата като субект на права, а не само като обект на закрила; разработването на самостоятелна политика за подкрепа на семейството, която да включва мерки за подкрепа на раждаемостта, на трудовата заетост на родителите, данъчни облекчения и т.н.; разработването и приемането на многосекторна рамка за интегрирани политики и подходи в областта на ранното детско развитие; модернизиране на образователната среда за децата; и осъществяване на вече закъснялата реформа в областта на правосъдието за деца, включително отмяна на Закона за борбата срещу противообществените прояви на малолетни и непълнолетни, и приемане на Закон за детското правосъдие.

Препоръките на Комитета по правата на детето на ООН към България за реформа на правосъдието за деца са свързани с липсата на отделни съдилища или съдебни състави за дела на малолетни и непълнолетни; определението на противообществена проява и санкционирането за статусни нарушения в противоречие с международните стандарти; възможността деца под възрастта на наказателна отговорност да бъдат лишавани от свобода като поправителна мярка; лишаването от свобода не се използва като крайна мярка и т.н. [Комитет по правата на детето, 2016]. Концепцията на правителството от 2011 г. за такава реформа остава нереализирана поради недостатъчна обществена подкрепа, от което следва да се извади съответната поука [Министерски съвет, 2011]. Когато се подготвят сериозни социални реформи за които се търси подкрепа, е нужно да се прояви активност и да се използват многократно нарасналите възможности за печелене на такава подкрепа. Най-лошото е да се промоцира и веднага да се отмени. Следващият път става по-трудно. Това е лоша инвестиция в бъдеще. Подобно поведение засилва и недоверието към институциите. Недобра имиджова стратегия е управленските неуспехи да се приписват на групи за

натиск или на фалшиви новини. Това създава представата, че фактора фалшиви новини е по-силен от истината. Пораженство и капитулация са програмите за борба с фалшивите новини, а не в подкрепа на истината. Според [Beckett 2017], „предизвикателството не е просто да изкореним лошата информация, която виждаме сега, но по-важното е да инвестираме в нови и по-добри начини за свързване на хората с по-добра информация и по-здравословен дебат в бъдеще“.

ЛИТЕРАТУРА

Beckett C. (2017). Dealing with the disinformation dilemmas: a new agenda for news media. London School of Economics, 21 December 2017

<https://blogs.lse.ac.uk/polis/2017/12/21/dealing-with-the-disinformation-dilemmas-a-new-agenda-for-news-media/>

Gurri M. (2018). *The Revolt of the Public and the Crisis of Authority in the New Millennium*. San Francisco: Stripe Press. 449 pp.

<https://www.amazon.com/Revolt-Public-Crisis-Authority-Millennium-ebook/dp/B07J2V3PG4>

Димитрова Е. (2019). 75% от младежите в Европа не могат да отличат фалшива от истинска новина. БНТ Новини, 23 април 2019

<http://news.bnt.bg/bg/a/75-ot-mladezhite-v-evropa-ne-mogat-da-otlichat-falshiva-ot-istinska-novina>

Комитет по правата на детето 2916. Заключение на наблюдения във връзка с консолидирания трети, четвърти и пети периодичен доклад за България. Препоръки CRC/C/BGR/CO/3-5. Ню Йорк. 23 с.

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CRC/C/BGR/CO/3-5

Министерски съвет 2010. Национална стратегия „Визия за деинституционализацията на децата в Република България”. София. 7 с.

<https://www.strategy.bg/FileHandler.ashx?fileId=1026>

Министерски съвет 2011. Концепция за държавна политика в областта на правосъдието за детето. София. 19 с.

<https://www.strategy.bg/FileHandler.ashx?fileId=1703>

Огнянова Н. (2019). Медиите в света на постистината и ролята на правото. В: *Юбилеен сборник 20 години Катедра „Европеистика“*. Университетско издателство Св. Климент Охридски. с. 347-371

Палашев Н., Х. Богова и М. Атанасова (2017). Фалшиви ли са новините в България? В: *Комуникации и политики*. Ред. Й. Дойков и С. Денчев. Издателство За буквите – О писменехъ. с. 252-259

https://www.academia.edu/36602735/Комуникации_и_политики.pdf

Петрова Й. (2019). Всеки трети ученик не може да прецени коя новина е фалшива. В. *Сега*, 12 август 2019

<https://www.segabg.com/category-bulgaria/vseki-treti-uchenik-ne-mozhe-da-preceni-koya-novina-e-falshiva>

Safenet.bg (2018). Опасности: Дезинформация и фалшиви новини. Националният център за безопасен Интернет, 30 октомври 2018

<https://www.safenet.bg/bg/risks/317-dezinformaciya-i-falshivi-novini>

Schutzer A. (2019). Governments making “fake news” a crime risk stifling real journalism — accidentally or intentionally. Harvard: NiemanLab, 11 July 2019

<https://www.niemanlab.org/2019/07/governments-making-fake-news-a-crime-risk-stifling-real-journalism-accidentally-or-intentionally/>

Tandoc Jr. E.C., W.L Zheng and R. Ling (2017). Defining “fake news”: A typology of scholarly definitions. *Digital Journalism*. Taylor & Francis

https://www.researchgate.net/publication/319383049_Defining_Fake_News_A_typology_of_scholarly_definitions